

ANNA SOLIDARNOŚĆ

SŁAWOMIR CENCKIEWICZ

ANNA Solidarność

**Życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki
(1929–2010)**

**ZYSK I S-KA
WYDAWNICTWO**

Copyright © by Sławomir Cenckiewicz, 2010
All rights reserved

Opieka redakcyjna
Jan Grzegorzczuk
Tadeusz Zysk
Agnieszka Bosacka
Bogusław Jusiak

Projekt graficzny okładki
Agnieszka Herman

Opracowanie graficzne i techniczne
Barbara i Przemysław Kida

Recenzent
Prof. dr hab. Tadeusz Kisielewski

Zdjęcie na okładce autorstwa Olle Karud,
dzięki uprzejmości rodziny Anny Walentynowicz

Autor i Wydawca dołożyli wszelkich starań, by ustalić autorstwo
wykorzystanych w książce fotografii. Nie zawsze było to jednak możliwe.
W razie wątpliwości prosimy o kontakt z Wydawcą

Tytuły literackie poszczególnych rozdziałów
zaczepnięto z wypowiedzi Anny Walentynowicz

Do książki dołączono płytę CD z nagraniem spotkania Anny Walentynowicz
z działaczami „Solidarności” wrocławskiej w dniu 14 maja 1981 r.
(zapis dźwiękowy ze zbiorów Archiwum Komisji Krajowej
NSZZ „Solidarność” w Gdańsku)

Wydanie I

ISBN 978-83-7506-507-7

Zysk i S-ka Wydawnictwo
ul. Wielka 10, 61-774 Poznań
tel. 61 853 27 51, 61 853 27 67, faks 61 852 63 26
dział handlowy, tel./faks 61 855 06 90
sklep@zysk.com.pl
www.zysk.com.pl

Druk i oprawa
Druk-Intro SA
ul. Świętokrzyska 32, 88-100 Inowrocław

Pamięci Anny Walentynowicz

Spis treści

Życie jak portret zbiorowy — <i>Od Autora</i>	17
--	----

1. Zabrakło czułych objęć matki

Z Równego do Gdańska (1929–1950)

<i>Święto Matki Boskiej Zielnej — Rozstrzelana Rzeczpospolita — Sierota — Niewolnica Anna Lubczyk — Tulaczka wojenna — Spotkanie z Gdańskiem — Fabryka margaryny — Sen o stoczni</i>	33
--	----

2. Coś szwankuje i jest złe

Obrończyni ludzi prostej roboty (1951–1977)

<i>Spawaczka — „Hanka Proletariuszka” — Kierunek Berlin — W Lidze Kobiet — Trauma zdrady — List do Bieruta — „W Boga wierzę” — Kazimierz, który wszystko potrafił — Operator urządzeń dźwigowych — Pod „Reichstagiem” — Krzyż z solidnego żelaza — Dojrzewający bunt</i>	41
--	----

3. Nazywam się Anna Walentynowicz

W Wolnych Związkach Zawodowych Wybrzeża (1978–1980)

<i>Składka na WZZ — Kryptonim „Suwnicowa” — Żałobna parafina — „Oni się ciebie boją” — „Osoba zjawiskowa” — Na zsyłce w „Techmo-rze” — Publicystka i kolporterka — Natychmiastowe zwolnienie — „Iskra uruchamiająca detonator”</i>	69
--	----

4. Byłam kroplą, która przepelniła kielich goryczy

Matka „Solidarności” (14–31 sierpnia 1980 r.)

<i>„Ogłaszamy strajk solidarnościowy” — Drobną kobietą w okularach — Kleśka wicepremiera Pyki — „Siła jej krzyku, natężenie emocji” — Leś-niak zdemaskowany — O wolne związki i wolność dla uwięzionych — Ostatni gasi światło</i>	109
--	-----

5. Gospodarował u mnie Jacek Kuroń

Trudne narodziny „Solidarności” (1–17 września 1980 r.)

<i>Etatowa ikona — Plan Kuronia — „Sierżant w okopach” — Kwatery przy Grunwaldzkiej — Wojna z Mazowieckim — Nocne przesilenie — „Niezwy-kle trudna sytuacja Wałęsy” — Związek Wybrzeża, federacja rad robotni-czych czy „Solidarność”? — Narodziny ruchu</i>	165
--	-----

6. „Solidarność” nie może się cofnąć

Kłopotliwa ikona (1980–1981)

Skarbnik — Żywa legenda — Pomysłowy plk Kuca — Erozja środowiska WZZ — „Ubęcy to nasz wróg numer jeden” — „Żadnego milicjanta na tablicy!” — W ramionach Jana Pawła II — „Chciał się jej pozbyć” — Truciciele z bezpieki — W stoczniowych okopach — Bydgoski Fordon 211

7. Zrozumiałam, że nie ma innej drogi

Czas prześladowań i heroizmu (1982–1984)

Internat w Gołdapi — „Mieszko” i „Bolek” — Miesiąc wolności — Medycyna w służbie bezpieki — Proces grudziądzki — Kryptonim „Emerytka” — Więzienie za pamięć o „Wujku” — Doświadczenie choroby — Testament księdza Jerzego — Dwuznaczne TTK — „Gwiazdozbiór” i „Solidarność Walcząca” 295

8. Nie wolno nam teraz sprzymierzać się z wrogiem

Walka w obronie ideałów (1985–1990)

Protest w Biezanowie — „Wylądujesz w zalewie jak Popiełuszko” — Po stronie Grupy Roboczej — „W trosce o Dom Ojczysty” — Maj nowohucki — Zdrada Okrągłego Stołu — Bojkot wyborów — Amerykańskie tournée — Powrót na suwnicę — Pomnik w Suchowoli 353

9. Walka o niepodległość trwa

Czas przeszły niedokonany (1991–2010)

Reaktywacja WZZ — Przeciw nowej „Solidarności” — W poszukiwaniu sprawiedliwości — „Prawda zawsze utoruje sobie drogę” — „Wałęsa jest początkiem całego nieszczęścia” — Zniewagi Schlöndorffa — Dama Orderu Orła Białego — Tragedia smoleńska 409

Drobna kobieta od wielkich spraw — Zamiast zakończenia 429

Ostatni lot dzielnego żołnierza Rzeczypospolitej...

Postscriptum 435

Aneks: dokumenty

Nr 1. 1978 październik 9, Gdańsk — Notatka ppor. Bogdana Jaworskiego z rozmowy z kontaktem służbowym „R” na temat Anny Walentynowicz 441

Nr 2. 1978 listopad 13, Gdańsk — Notatka ppor. Jana Woronowicza z rozmowy z kontaktem służbowym „BA” na temat Anny Walentynowicz 444

Nr 3. 1979 styczeń 12, Gdańsk — Notatka kpt. Jerzego Frączkowskiego z rozmowy z dyrektorem ds. pracowniczych Stoczni Gdańskiej im. Lenina na temat Anny Walentynowicz 446

Nr 4. 1979 styczeń 17 — Notatka Prokuratury Wojewódzkiej w Gdańsku na temat Anny Walentynowicz	448
Nr 5. 1979 kwiecień 25, Gdańsk — Notatka służbowa ppor. Jana Woronowicza z rozmowy z kontaktem służbowym „J.W.” na temat Anny Walentynowicz	450
Nr 6. 1979 maj 23, Gdańsk — Meldunek operacyjny ppłk. Jana Ciechanowicza na temat Anny Walentynowicz sporządzony na podstawie informacji pochodzącej z podsłuchu pokojowego w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	452
Nr 7. 1979 lipiec 17, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w temat Anny Walentynowicz sporządzony w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	454
Nr 8. 1980 marzec 25, Gdańsk — Meldunek kpt. Zygmunta Borowskiego na temat zatrzymania Anny Walentynowicz w przededniu pogrzebu działacza Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża Tadeusza Szczepańskiego	457
Nr 9. 1980 kwiecień 10, Gdańsk — Notatka służbowa sporządzona przez ppłk. Zenona Ringa dotycząca zachowania Anny Walentynowicz na terenie Stoczni Gdańskiej im. Lenina	460
Nr 10. 1980 maj 29, Gdańsk — Notatka służbowa sporządzona przez por. Marka Rogowskiego dotycząca skargi Anny Walentynowicz skierowanej do Prokuratury Wojewódzkiej w Gdańsku	461
Nr 11. 1980 czerwiec 9, Gdańsk — Notatka służbowa por. Zbigniewa Byszko ze spotkania z tajnym współpracownikiem ps. „Gryf” na temat Anny Walentynowicz	462
Nr 12. [1980 sierpień 14], 1980 sierpień 21, Gdańsk — Komunikat Wydziału „B” KW MO w Gdańsku z obserwacji bramy nr 2 Stoczni Gdańskiej im. Lenina w pierwszym dniu strajku	464
Nr 13. 1980 sierpnia 18, Gdańsk — Fragment notatki służbowej sierż. Władysława Stangreciaka z Wydziału Kryminalnego KW MO w Gdańsku dotyczący Anny Walentynowicz	466
Nr 14. 1980 sierpnia 22, Gdańsk — Fragment szyfrogramu zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO ds. SB w Gdańsku płk. Sylwestra Paszkiewicza do Dyrektora Gabinetu MSW dotyczący Anny Walentynowicz	467
Nr 15. 1980 listopad 28, Gdańsk — Arkusz ewidencyjny przeznaczonej do internowania Anny Walentynowicz	468
Nr 16. 1980 grudzień 2, Gdańsk — Szyfrogram Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku w sprawie stosowania aresztu tymczasowego wobec Anny Walentynowicz w latach 1979–1980	471
Nr 17. 1981 kwiecień 6, Warszawa — Fragment analizy materiałów i informacji zebranych przez Wydział III „A” KW MO w Gdańsku na temat sytuacji w NSZZ „Solidarność”	472

Nr 18. 1981 kwiecień 6, Gdańsk — Notatka służbowa ze spotkania z tajnym współpracownikiem ps. „Cezar”	478
Nr 19. 1981 kwiecień 16, Konin — Stenogram ze spotkania zorganizowanego przez działaczy NSZZ „Solidarność” w Koninie z Anną Walentynowicz	481
Nr 20. 1981 maj 3, Gdańsk — Streszczenie dyskusji pomiędzy Różą i Januszem Brzozowskimi a Joanną i Andrzejem Gwiazdami m.in. na temat konfliktu pomiędzy Anną Walentynowicz a Lechem Wałęsą sporządzone na podstawie podsłuchu pokojowego	510
Nr 21. 1981 maj 14, Wrocław — Stenogram ze spotkania z Anną Walentynowicz we wrocławskim Międzyzakładowym Komitecie Założycielskim NSZZ „Solidarność”	514
Nr 22. 1981 maj 22, Gdańsk — Fragment meldunku operacyjnego Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	521
Nr 23. 1981 czerwiec 2, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	522
Nr 24. 1981 czerwiec 19, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	523
Nr 25. 1981 czerwiec 25, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	525
Nr 26. 1981 lipiec 7, Radom — Pismo przewodnie i informacja uzyskana przez Wydział III KW MO w Radomiu od TW ps. „Karol” dotycząca spotkania z Anną Walentynowicz w Poznaniu	528
Nr 27. 1981 lipiec 7, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	532
Nr 28. 1981 lipiec 8, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	534
Nr 29. 1981 lipiec 17, Legnica — Szyfrogram ppłk. Leszka Puszczerwica z Wydziału III „A” KW MO w Legnicy adresowany do naczelnika Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku w związku z planowaną wizytą Anny Walentynowicz w Legnicy	536

Nr 30. 1981 sierpień 28 — Notatka służbowa starszego inspektora Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku z rozmowy przeprowadzonej z działaczami NSZZ „Solidarność” Stoczni Gdańskiej Tomaszem Moszczakiem i Alojzym Szablewskim	538
Nr 31. 1981 wrzesień 5, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	541
Nr 32. 1981 wrzesień 7, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	546
Nr 33. 1981 wrzesień 25, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	548
Nr 34. 1981 październik 8, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	550
Nr 35. 1981 październik 20, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	552
Nr 36. 1981 październik 23, Warszawa — Sprawozdanie funkcjonariuszy Departamentu III „A” MSW z pobytu służbowego w KW MO w Radomiu i realizacji kombinacji operacyjnej przeciwko Annie Walentynowicz z użyciem środka farmaceutycznego „Furosemidum”	554
Nr 37. 1981 listopad 11, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału III „A” KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez ppor. Marka Aftykę na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa”	556
Nr 38. 1982 luty 3, Gdańsk — Notatka służbowa ppor. Marka Aftyki dotycząca udziału Anny Walentynowicz w strajku w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w dniach 14–16 XII 1981 r.	558
Nr 39. 1982 luty 20, Gdańsk — Charakterystyka działalności Anny Walentynowicz za lata 1978–1981	560
Nr 40. 1982 sierpień 31, Gdańsk — Notatka służbowa naczelnika Wydziału Śledczego KW MO w Gdańsku mjr. Stefana Rutkowskiego na temat Anny Walentynowicz	562
Nr 41. 1982 listopad 14, Warszawa — Fragment stenogramu z rozmowy z Lechem Wałęsą przeprowadzonej przez płk. Bolesława Klisia i płk. Hipolita Starszaka w gmachu Naczelnej Prokuratury Wojskowej w Warszawie	563

- Nr 42.** 1983 kwiecień 11, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału V KW MO w Gdańsku sporządzony w oparciu o informacje uzyskane przez por. Krzysztofa Więckowskiego od kontaktu służbowego „D.O.” na temat Anny Walentynowicz w ramach SOR krypt. „Suwnicowa” 565
- Nr 43.** 1983 kwiecień 22, Gdańsk — Meldunek operacyjny Wydziału V KW MO w Gdańsku z informacją o przekazaniu SOR krypt. „Suwnicowa” do dalszego prowadzenia przez Inspektorat 2 w Gdańsku 567
- Nr 44.** 1983 grudzień 8, Gdańsk — Charakterystyka Anny Walentynowicz sporządzona na potrzeby Wydziału III WUSW w Katowicach przez funkcjonariusza Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku ppor. Stanisława Piętę 569
- Nr 45.** 1984 styczeń 19, Lubliniec — Stenogram z rozmowy przeprowadzonej z Anną Walentynowicz w Zakładzie Karnym w Lublińcu przez funkcjonariuszy SB kpt. Józefa Buraka i kpt. Andrzeja Czernysa 574
- Nr 46.** 1984 styczeń 23, Warszawa — Raport z rozmowy, którą funkcjonariusze SB przeprowadzili z Anną Walentynowicz w Zakładzie Karnym w Lublińcu 587
- Nr 47.** 1984 marzec 28, Gdańsk — Uzasadnienie dotyczące przedłużenia eksploatacji podsłuchu pokojowego w mieszkaniu Anny Walentynowicz 589
- Nr 48.** 1984 kwiecień 10, Gdańsk — Informacja Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku dotycząca procesu karnego przeciwko m.in. Annie Walentynowicz przed Sądem Rejonowym w Katowicach 590
- Nr 49.** 1984 sierpień 13, Gdańsk — Informacja Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku dla dyrektora Biura Studiów SB MSW dotycząca Anny Walentynowicz 594
- Nr 50.** 1984 wrzesień 28, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku na podstawie podsłuchu pokojowego zainstalowanego w mieszkaniu Joanny i Andrzeja Gwiazdów 597
- Nr 51.** 1984 październik 24, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku na podstawie podsłuchu pokojowego zainstalowanego w mieszkaniu Joanny i Andrzeja Gwiazdów, prezentująca opinie na temat sprawy porwania ks. Jerzego Popiełuszki 601
- Nr 52.** 1984 październik 31, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka” 603
- Nr 53.** 1984 listopad 2, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka” 606
- Nr 54.** 1984 listopad 6, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka” 607

Nr 55. 1984 grudzień 6, Piotrków Trybunalski — Informacja operacyjna spisana ze słów tajnego współpracownika ps. „AL” w trakcie spotkania odbytego dnia 29 XI 1984 roku w kawiarni „Jubileuszowa” w Piotrkowie Trybunalskim, w którym uczestniczyli m.in. Andrzej Gwiazda, Anna Walentynowicz i Adam Michnik	609
Nr 56. 1984 grudzień 7, Warszawa — Notatka służbowa sporządzona w Wydziale III Departamentu V MSW w oparciu o SOR krypt. „Osa”	616
Nr 57. 1985 styczeń 2, Gdańsk — Uzasadnienie dotyczące przedłużenia eksploatacji podsłuchu pokojowego w mieszkaniu Anny Walentynowicz	619
Nr 58. 1985 styczeń 7, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka”	620
Nr 59. 1985 luty 21, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka”	622
Nr 60. 1985 luty 22, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka”	624
Nr 61. 1985 marzec 6, Gdańsk — Informacja sporządzona dla dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka”	627
Nr 62. 1985 marzec 20, Gdańsk — Informacja sporządzona dla Biura Studiów SB MSW przez kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka”	628
Nr 63. 1985 kwiecień 29, Gdańsk — Doniesienie tajnego współpracownika o ps. „Krzysztof 2”	630
Nr 64. 1985 maj 21, Gdańsk — Doniesienie tajnego współpracownika o ps. „Krzysztof 2”	640
Nr 65. 1985 maj 29, Gdańsk — Doniesienie tajnego współpracownika ps. „Krzysztof 2”	646
Nr 66. 1985 wrzesień, Warszawa — Plan działań pogłębiających antagonizm pomiędzy Anną Walentynowicz a Lechem Wałęsą sporządzony w Biurze Studiów SB MSW	650
Nr 67. 1985 wrzesień 12, Warszawa — Informacja sporządzona dla zastępcy szefa WUSW ds. SB we Wrocławiu przez dyrektora Biura Studiów SB MSW dotycząca planowanych działań pogłębiających antagonizm pomiędzy Anną Walentynowicz a Lechem Wałęsą	652
Nr 68. 1985 październik 1, Gdańsk — Notatka służbowa dotycząca Anny Walentynowicz sporządzona w Biurze Studiów SB MSW	654
Nr 69. 1985 październik 18, Warszawa — Plan działań w ramach kombinacji operacyjnej o kryptonimie „Mieszko” opracowany w Biurze Studiów SB MSW	658

Nr 70. 1985 październik 30, Warszawa — Analiza biografii Anny Walentynowicz napisanej przez Tomasza Jastruna i opublikowanej przez Niezależną Oficynę Wydawniczą	660
Nr 71. 1985 listopad 14, Warszawa — Plan dalszych działań operacyjnych skierowanych wobec Lecha Wałęsy i Anny Walentynowicz opracowany przez Biuro Studiów SB MSW	662
Nr 72. 1986 styczeń 26, Warszawa — Fragment oceny działalności Anny Walentynowicz przygotowanej przez mjr. Władysława Drapsa z Biura Studiów SB MSW	664
Nr 73. 1986 styczeń 23, Warszawa — Omówienie działalności Anny Walentynowicz i kierunki prowadzonych przez SB działań operacyjnych	665
Nr 74. 1986 marzec 11, Gdańsk — Meldunek wysłany do dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku dotyczący SOR krypt. „Emerytka”	670
Nr 75. 1986 kwiecień 4, Gdańsk — Meldunek wysłany do dyrektora Biura Studiów SB MSW przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku dotyczący SOR krypt. „Emerytka”	672
Nr 76. 1986 kwiecień 5, Gdańsk — Plan działań opracowany w Inspektoracie 2 WUSW w Gdańsku w ramach SOR krypt. „Emerytka”	674
Nr 77. 1986 kwiecień 7, Warszawa — Informacja sporządzona dla dyrektora Departamentu IV MSW przez zastępcę dyrektora Biura Studiów SB MSW	678
Nr 78. 1986 maj 18, Głogowiec — Oświadczenie odczytane przez Annę Walentynowicz w kościele w Głogowcu po zakończeniu protestu głodowego	679
Nr 79. 1986 maj 19, Warszawa — Załącznik do informacji dziennej dotyczący zakończenia protestu głodowego w kościele w Głogowcu	681
Nr 80. 1986 maj 28, Gdańsk — Meldunek dla dyrektora Biura Studiów SB MSW sporządzony przez kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku dotyczący sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Emerytka”	684
Nr 81. 1986 lipiec 9, Gdańsk — Meldunek dla dyrektora Biura Studiów SB MSW sporządzony przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku dotyczący SOR krypt. „Emerytka”	686
Nr 82. 1986 lipiec 15, Warszawa — Notatka opracowana w Biurze Śledczym MSW dotycząca sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Emerytka”	688
Nr 83. 1986 wrzesień 24, Warszawa — Plan przedsięwzięć opracowany w Biurze Studiów SB MSW dotyczący SOR krypt. „Emerytka”	691
Nr 84. 1986 październik 21, Warszawa — Informacja dla naczelnika Wydziału III WUSW w Bielsku-Białej dotycząca Anny Walentynowicz	694
Nr 85. 1986 październik 23, Gdańsk — Meldunek dla naczelnika Wydziału II Biura Studiów SB MSW sporządzony przez zastępcę kierownika Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku dotyczący sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Emerytka”	696

Nr 86. 1986 listopad 10, Kraków — Meldunek dla naczelnika Wydziału II Biura Studiów SB MSW sporządzony przez naczelnika Wydziału IV WUSW w Krakowie w ramach odpowiedzi na zapytanie dotyczące udziału Anny Walentynowicz w proteście głodowym organizowanym w kościele w Krakowie–Bieżanowie	697
Nr 87. 1987 styczeń 30, Warszawa — Analiza materiałów dotyczących SOR krypt. „Emerytka” wykonana w Wydziale II Biura Studiów SB MSW	699
Nr 88. 1987 luty 2, Warszawa — Pismo zastępcy kierownika Wydziału II Biura Studiów SB MSW do kierownika Inspektoratu 2 Wojewódzkiego WUSW w Gdańsku dotyczące przekazania do archiwum materiałów SOR krypt. „Emerytka”	704
Nr 89. 1988 grudzień 1, Gdańsk — Załącznik do protokołu zdawczo-odbiorczego Inspektoratu 2 WUSW w Gdańsku, w którym odnotowano materiały operacyjne dotyczące Anny Walentynowicz	705

Aneks: Tabele i wykresy

Nr 1. Zatrzymani w Grudniu '70 na terenie województwa gdańskiego (w Gdańsku, Gdyni i Elblągu)	59
Nr 2. Prezydium MKS, MKZ i NSZZ „Solidarność” Regionu Gdańskiego (1980–1981)	162
Nr 3. Komitety Założycielskie i Międzyzakładowe Komitety Założycielskie według województw oraz szacunkowa liczba członków NSZZ „Solidarność” według stanu na 30 listopada 1980 r.	208
Nr 4. Wyniki pracy operacyjnej SB i statystyka osobowych źródeł informacji w strukturach NSZZ „Solidarność” (wg stanu na dzień 15 stycznia 1981 r.)	220
Nr 5. Schemat organizacyjny regionu MKZ Gdańsk zatwierdzony na posiedzeniu Prezydium w dniu 9 czerwca 1981 r.	244
Nr 6. Struktura organizacyjna władz centralnych KKP NSZZ „Solidarność”	246
Nr 7. Działania operacyjne SB realizowane po wprowadzeniu stanu wojennego (13 grudnia 1981 r. — 5 stycznia 1982 r.) w ramach operacji „Jodła” (zatrzymanie i izolacja) i „Klon” (rozmowy z zatrzymanymi)	292
Nr 8. Tajni współpracownicy pionów operacyjnych Służby Bezpieczeństwa (wydziały II, III, III „A”/V, III–1, III–2, IV, V, VI) w wybranych województwach w latach 1975–1984	294
Nr 9. Ewolucja strukturalno-personalna NSZZ „Solidarność” (1981–1989)	383
Wykaz skrótów	707
Bibliografia	711
Indeks nazwisk i pseudonimów	735

Życie jak portret zbiorowy

OD AUTORA

„Czy istniała Anna Walentynowicz?” — pytał w 1990 r. reporter „Gazety Wyborczej”. Zdumiony przebiegiem uroczystości 10. rocznicy Sierpnia '80 pisał: „W piątkowym koncercie »Solidarności«, transmitowanym z Gdańska, Anna Walentynowicz tylko mignęła na ekranie w Operze Leśnej, i to nie przy okazji »stoczniowej«, lecz w filmie z mszy odprawianej przez księdza Popiełuszkę. Andrzej Gwiazda, też z ekranu, zadał pytanie Jagielskiemu. Żadne z tych nazwisk w czasie uroczystości nie padło. Są oni dziś przeciwnikami Wałęsy, nie uczestniczą w oficjalnym życiu publicznym. Większość nie rozpoznaje ich twarzy. Nikt z uczestników strajku, siedzących w Operze i wspominających dawne lata, nie przypomniał ich nazwisk. »Solidarność« faktycznie tworzy historię. Czy nie nazbyt orwellowską?”¹

Po dwudziestu latach od napisania powyższych słów niewiele się zmieniło, poza tym że Anna Walentynowicz do ostatnich chwil swojego życia nie cieszyła się dobrym słowem wpływowego środowiska „Gazety Wyborczej”, które w 1990 r. używało jej autorytetu do walki z Lechem Wałęsą. Walentynowicz, w obronie której 14 sierpnia 1980 r. zastrajkowali robotnicy Stoczni Gdańskiej im. Lenina, nie miała dobrej prasy. Kiedy zginęła w feralnym locie nr 101 do Smoleńska, mogliśmy nagle przeczytać w „Gazecie Wyborczej” piękne słowa Jerzego Borowczaka: „Nasza pani Ania kochana to społecznik, jakich mało, ciepła i pogodna osoba zawsze broniąca słabszych”². Ale jeszcze w 2008 r., kiedy organizowała konferencję poświęconą 30. rocznicy Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża, czołowy dziennik próbował ją rozliczać z niezaproszenia rzekomych współzałożycieli tej organizacji (m.in. Jerzego Borowczaka, Bogdana Borusewicza, Bogdana Lisa i Lecha Wałęsy)³. Seweryn Blumsztajn

¹ *Wiadomości różne i z ostatniej chwili...*, „Gazeta Wyborcza”, 3 IX 1990, s. 8.

² K. Katka, *Anna Walentynowicz*, „Gazeta Wyborcza”, 11 IV 2010 (wersja internetowa).

³ W. Czuchnowski, *Wolne Związki, ino nasze*, „Gazeta Wyborcza”, 3 IX 2008, s. 2; M. Wąs, *Wyjcy i feudalowie*, „Gazeta Wyborcza”, 8 IX 2008, s. 2; D. Uhlig, *PiS albo zagłada*, „Gazeta Wyborcza”, 8 IX 2008, s. 1; P. Wroński, *Uwaga! Nauczyciele IV RP*, „Gazeta Wyborcza”, 8 IX 2008, s. 4. Nawet

nazwał jej inicjatywę „spektaklem nienawiści”, a takie upamiętnianie dziejów WZZ przyrównał do metod stosowanych przez bolszewików retuszujących zdjęcia i rozstrzeliwujących niewygodnych świadków historii⁴.

Znamienną cechą dokonującej się od roku 1989 „transformacji ustrojowej” była głównie polityczna i medialna, ale też wyraźnie dająca się zauważyć w opracowaniach o charakterze historycznym i naukowym zmiana hierarchii bohaterów walki z komunizmem. Ludzie uznawani od czasu Wielkiego Strajku w 1980 r. do rozpoczęcia rozmów o Okrągłym Stole za elitę przywódców społecznych zostali zasłonięci i zastąpieni przez członków „konstruktywnej opozycji”. Przez ostatnie dwadzieścia lat tacy ludzie jak Andrzej Gwiazda, Anna Walentynowicz i garstka działaczy Wolnych Związków Zawodowych, poza Lechem Wałęsą, nieustannie przegrywali bitwę o pamięć i prawdę na temat antykomunistycznego ruchu oporu, Sierpnia '80 i „Solidarności”. W opracowaniach na temat drogi do Sierpnia '80 rolę środowiska WZZ Wybrzeża traktowano marginalnie, nie doceniając jego wyjątkowości na mapie innych grup oporu⁵. Dotyczy to zresztą nie tylko WZZ, ale całej mozaiki trójmiejskiego ruchu oporu⁶. Jeśli nie liczyć jednej konferencji naukowej IPN

w opublikowanej niedawno pracy naukowej znalazła się nieodpowiadająca prawdzie informacja o tym, że B. Borusewicz należał do inicjatorów WZZ Wybrzeża. Zob. *Wstęp*, [w:] *Kryptonim „Gracze”. Służba Bezpieczeństwa wobec Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR” (1976–1981)*, wybór, wstęp i opracowanie Ł. Kamiński i G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 36. W przeszłości sam B. Borusewicz tak mówił o genezie WZZ w jednym z wywiadów: „To Krzysiek Wyszkowski dał pomysł, że należy założyć Wolne Związki Zawodowe. (...) Krzysiek Wyszkowski konsekwentnie parł do powołania WZZ-tów, ja byłem zdecydowanie przeciwny, bo obawiałem się, że to będzie fikcja. (...) Inicjatywa była Krzyśka Wyszkowskiego, którego Jacek poparł. Przecież Kuroń nie organizował związków”. Dopytywany przez Janinę Jankowską o to, kiedy ostatecznie przekonał się do idei WZZ, Borusewicz powiedział: „po 2–3 miesiącach. Jak zaczął tu wychodzić »Robotnik Wybrzeża«, który kolportował informacje o WZZ-tach, i kiedy na to hasło sami się zaczęli zgłaszać robotnicy”. Zob. *Cicha legenda*, rozmowa z B. Borusewiczem, [w:] J. Jankowska, *Portrety niedokończone. Rozmowy z twórcami „Solidarności” 1980–1981*, wstęp, kalendarium i przypisy oprac. A. Friszke, Warszawa 2003, s. 55–56.

⁴ S. Blumsztajn, *Dlaczego to robicie*, „Gazeta Wyborcza”, 8 IX 2008, s. 1; *idem*, *Komentarz*, „Gazeta Wyborcza”, 3 IX 2008, s. 2. Rok później w podobnym duchu skrytykowano kolejną konferencję zorganizowaną przez A. Walentynowicz w budynku Sejmu RP. Por. W. Szacki, *Walentynowicz rozlicza III RP*, „Gazeta Wyborcza”, 12 XII 2009, s. 6.

⁵ Por. m.in. J. Karpiński, *Wykres gorączki. Polska pod rządami komunistycznymi*, Lublin 2001, s. 397–403 [w kontekście WZZ, strajku w stoczni i „Solidarności” autor nie wymienił nawet nazwiska A. Walentynowicz]. Wyjątkiem są książki oparte głównie na relacjach: L. Goodwyn, *Jak to zrobiliście? Powstanie Solidarności w Polsce*, Gdańsk 1992; Z. Branach, *Mit ojców założycieli. Agonia komunizmu rozpoczęła się w Gdańsku*, Bydgoszcz 2005.

⁶ Pierwszą próbą przełamania takiego sposobu traktowania dorobku przedsierpniowego ruchu antykomunistycznego w Trójmieście były konferencje naukowe organizowane w połowie lat 90. w Gdańsku z inicjatywy Instytutu Konserwatywnego im. E. Burke’a. Zob. *Grudzień przed Sierpniem. W XXV rocznicę wydarzeń grudniowych*, pod red. L. Mażewskiego i W. Turka, Gdańsk 1996; *Opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1976–1980). O pomorskim modelu obrony czynnej*, pod red. L. Mażewskiego i W. Turka, Gdańsk 1995; „Solidarność” a wychodzenie Polski z komunizmu.

poświęconej gdańskim WZZ (w 2003 r.), na nic się zdały protesty dawnych wolnych związkowców sprzeciwiających się „wymazywaniu WZZ-ów z historii”⁷. Na dobrą sprawę znaczenie takich postaci jak Walentynowicz redukowano jedynie do faktu, że w 1979 r. podpisała *Kartę Praw Robotniczych*, była członkiem redakcji „Robotnika Wybrzeża” i została zwolniona z pracy w stoczni. Najczęściej jednak traktowano ją jako ostatni element łańcucha, który bezpośrednio doprowadził do wybuchu protestu w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r.⁸ Powstanie „Solidarności” przypisywano już raczej wysiłkowi zbiorowemu, przesadnie eksponując wpływy KSS KOR wśród robotników⁹. Zapominano, że Sierpień ’80 i „Solidarność” były ideowym spadkiem Grudnia ’70, wprowadzonego w czyn przez środowisko WZZ, które w ramach Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego suwerennie sformułowało kluczowy postulat dotyczący wolnych związków i następnie zdołało go obronić nie tylko przed komunistami, ale również przed doradcami i lewicą korowską¹⁰.

Pomimo początkowej fascynacji środowiska warszawskiego postacią Anny Walentynowicz¹¹ od wielu lat funkcjonuje ona raczej w jego kręgach

Studia i artykuły z okazji XV rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”, pod red. L. Mażewskiego i W. Turka, Gdańsk 1995.

⁷ Chodzi m.in. o protest, jaki w związku z konferencją naukową zorganizowaną przez warszawski Oddział IPN w 2002 r. na temat „opozycji politycznej 1976–1980” wystosowali Joanna Duda-Gwiazda, Anna Walentynowicz, Andrzej Gwiazda i Krzysztof Wyszkowski. Zob. J. Eisler, *Wstęp*, [w:] *Co nam zostało z tych lat... Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy*, red. J. Eisler, Warszawa 2003, s. 16.

⁸ J. Eisler, *Zarys dziejów politycznych Polski 1944–1989*, Warszawa 1992, s. 159; A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994, s. 572 i 575; A. Paczkowski, *Strajki, bunt, manifestacje jako „polska droga” przez socjalizm*, Poznań 2003, s. 109.

⁹ A. Friszke, „Solidarność” 1980–1981, [w:] J. Jankowska, op. cit., s. 13–15. O wiele bliższą prawdę wersję przedstawił Andrzej Friszke w popularnej książce: *Losy państwa i narodu 1939–1989*, Warszawa 2003, s. 368. Jest pewnym paradoksem, że podobnie jak w latach 80. czynili to komuniści, pisząc o „siłach antysocjalistycznych” skupionych wokół KSS KOR, które chciały wykorzystać masy robotnicze do obalenia ustroju, tak i obecnie przesadnie wyolbrzymia się wpływ środowiska KOR na powstanie WZZ i wybuch strajków w sierpniu 1980 r. Por. W. Góra, *Polska Ludowa 1944–1984. Zarys dziejów politycznych*, Lublin 1986, s. 563–568; E. Jarecki, *Stocznia Gdańska im. Lenina. Życie społeczno-polityczne w latach 1945–1984*, Warszawa 1985, s. 211; D. Cecuda, *Leksykon opozycji politycznej 1976–1989*, Warszawa 1989, s. 44. Na temat kluczowej roli środowiska WZZ w organizacji strajku w Stoczni Gdańskiej i sformułowaniu postulatów wspominają natomiast: J. Holzer, *Solidarność 1980–1981. Geneza i historia*, Paryż 1984, s. 93; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski*, Warszawa 2005, s. 309; A. Dudek, Z. Zblewski, *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*, Warszawa — Bielsko-Biała 2008, s. 274.

¹⁰ Nie jest zapewne przypadkiem, że w przypiływie szczerości Adam Michnik wyznał przed laty, że „Solidarność” powstała „bez nas i przeciw nam, ale cały czas uważaliśmy, że było to nasze dziecko. Nieślubne”. Cyt. za: L. Mażewski, *Idea wolnych związków zawodowych w latach 1970–1980*, [w:] *Grudzień przed Sierpniem. W XXV rocznicę wydarzeń grudniowych*, pod red. L. Mażewskiego i W. Turka, Gdańsk 1996, s. 164.

¹¹ J. Kuroń, *Gwiezdny czas. „Wiary i winy” dalszy ciąg*, Londyn 1991, s. 63; J.J. Lipski, *KOR. Komitet Obrony Robotników, Komitet Samoobrony Społecznej*, wstęp A. Friszke, oprac. G. Waligóra, Warszawa 2006, s. 343 i 345.

jako kłopotliwa ikona Sierpnia '80. Wprawdzie wprost nie kwestionuje się dzisiaj jej zasług i znaczenia dla Sierpnia '80, ale nie traktuje się jej integralnie, oddzielając w zasadzie to, co symboliczne (mała kobieta w sweterku rozmawia ze stoczniowcami w sierpniu 1980 r.), od tego, co rzeczywiste, stanowiące o wyjątkowości i sile jej postaci (szczerłość buntu, odwaga, bezkompromisowa walka o ideały, niezgoda na publiczne kłamstwo, represje). Stąd też tak chętnie od lat prezentuje się jej fotografie z Sierpnia '80 i kadry z filmu *Robotnicy '80*, zapominając, iż jest to jedynie ważny, ale jednak fragment jej bogatej biografii, która ani nie zaczęła się, ani też nie skończyła w sierpniu 1980 r. Ale nawet Sierpień prezentuje się w sposób zniekształcony, pomijając rolę Anny Walentynowicz w uratowaniu strajku 16 sierpnia i proklamowaniu zupełnie nowego, bo solidarnościowego protestu. Kiedy po trzech dniach Komitet Strajkowy z Lechem Wałęsą na czele zakończył strajk, miała ona odwagę stanąć na drodze robotników, którzy opuszczali stocznię. Wspólnie z Aliną Pienkowską wzywała do kontynuowania strajku solidarnościowego z innymi zakładami Trójmiasta. „To ta akcja, ten straceńczy czyn prostej robotnicy stał się czynnikiem decydującym o losach Sierpnia '80 i najnowszej historii Polski” — mówił podczas uroczystości jej 80. urodzin Krzysztof Wyszkowski¹². Dlatego mamy prawo określać ją mianem „Anny Solidarność”.

Bliższe poznanie życia Anny Walentynowicz pozwala zrozumieć jej postawę, zachowania i decyzje, które traktowane są przez wielu jako kontrowersyjne. Walka o kształt pomnika Poległych Stoczniowców, konsekwentna obrona braci Kowalczyków¹³, konflikt z Lechem Wałęsą, krytyka kompromisów z komunistami czy surowa ocena III Rzeczypospolitej są jedynie częścią publicznej działalności Walentynowicz, ale równocześnie są logiczną wypadkową całej życiowej drogi, która tworzy jej pełną biografię. Już przed trzydziestoma laty Jerzy Surdykowski zauważył to, co było oczywiste w środowisku WZZ, że nawet najbardziej dyskusyjne decyzje Anny Walentynowicz są odbiciem jej postawy życiowej, w której nie ma miejsca na pragmatyczny kompromis z kłamstwem, na jakikolwiek flirt z niesprawiedliwością. Stąd w jej życiu tyle paradoksów — wierząca w hasła komunizmu „Hanka Proletariuszka” staje się krnąbrną obrończynią praw robotniczych i rzeczniką pokrzywdzonych; ikona Sierpnia i matka „Solidarności” zostaje zepchnięta na margines życia organizacyjnego Związku przez kolegów ze

¹² K. Wyszkowski, *Anna Solidarność. Przemówienie wygłoszone podczas obchodów 80. rocznicy urodzin Anny Walentynowicz w dniu 15 VIII 2009 r. w Pałacu Prezydenckim w Warszawie*, mps, w zbiorach autora.

¹³ Zob. aneks źródłowy (dokument nr 19). Szerzej na temat sprawy Jerzego i Ryszarda Kowalczyków zob. J. Wegner, *Bez świadków obrony. Historia Jerzego i Ryszarda Kowalczyków*, Kraków 2008.

stoczniowej „Solidarności”; Anna Walentynowicz — symbol robotniczego buntu wobec komunizmu — wraca w wolnej Polsce do pracy w stoczni, by zyskać wyższy przelicznik emerytalny, gdyż nie stać jej na wykup recept. Oto cena, którą Anna Walentynowicz zawsze płaciła za swoją uczciwość. Na tym właśnie polegać ma jej cała „kontrowersyjność”, ale i niemożność zwycięstwa, o której pisał Surdykowski: „W stoczni weszła na akumulatorowy wózek i powiedziała po prostu, że już jest. Podczas strajku ludzie z miasta przynosili pieniądze, rozmaite dary, trzeba było się tym zająć — więc się zajęłam. Tyle jej roli. A teraz chce po prostu nazwać jawnie, po imieniu, po nazwisku i zasługach ludzi, którzy im pomagali przed strajkiem i przed Sierpniem, którzy pomagali zorganizować się, nie być tylko atomami tłumu. Więc nazwać ich, podziękować publicznie, przede wszystkim to. Ale już jej ktoś kładzie do uszu, że to niepolitycznie, że lepiej by pomilczała. A ona milczeć nie chce. Więc mówi. I dlatego przegrywa”¹⁴.

Niezwykle trudno, a czasem nawet ryzykownie podjąć próbę opisania najnowszych kart polskich dziejów. Uwaga ta dotyczy głównie ostatnich dwóch dekad Polski Ludowej, a zwłaszcza historii polskiego ruchu antykomunistycznego. Kilkanaście lat temu mój Nauczyciel i Mistrz — Roman Wapiński, wiedziony naukową i społeczną intuicją, proroczo zapowiadał poważny konflikt pomiędzy świadkami historii a historykami, którzy odważą się prowadzić studia nad Sierpniem '80 i „Solidarnością”¹⁵. Wiemy, że ta przestroga spełnia się na naszych oczach szczególnie w ostatnich latach. O historię najnowszą spierają się już nie tylko świadkowie, badacze, ale nawet politycy, którzy winą za taki stan obciążają historyków odsłaniających niewygodne i niepożądane „białe plamy” polskich losów¹⁶. „Wszyscy świadkowie kraksy samochodowej są zgodni, iż do niej doszło, ale ich opinie dotyczące przebiegu kolizji są już nader często rozbieżne” — pisał Wapiński, dowodząc ponadto, że trudność pisania na ten temat polega przede wszystkim na tym, że

¹⁴ J. Surdykowski, *Notatki gdańskie*, Londyn 1982, s. 81.

¹⁵ R. Wapiński, *Przed i po sierpniu. Oczekiwania, spełnienia i zawody*, [w:] *Sierpień '80. Co pozostało z tamtych dni?*, praca zbiorowa pod red. J. Kulasa, Gdańsk 1996, s. 108.

¹⁶ W związku z publikacjami na temat przeszłości agenturalnej Lecha Wałęsy premier Donald Tusk groził historykom: „Chcę zaapelować do pracowników IPN i historyków, aby nie nadużywali środków publicznych, bo nie będą mogli ich w przyszłości używać, jeśli tak to będzie dalej wyglądało”. Zob. W. Czuchnowski, M. Sandecki, *Tusk wściekły na IPN po książce o Wałęsie*, „Gazeta Wyborcza”, 31 III 2009. Szerzej na temat zagrożenia dla wolności słowa i swobody badań naukowych w ostatnim czasie zob. m.in. S. Cenkiewicz, *Sprawa Lecha Wałęsy*, Poznań 2008, s. 229–354; *idem*, *Śladami bezpieki i partii. Studia. Źródła. Publicystyka*, Łomianki 2009, s. III–XXX.

„żyjemy ciągle w atmosferze, którą Sierpień stworzył”¹⁷. To prawda. W tym sensie uwaga gdańskiego uczonego dotyczy również i mnie, gdyż w latach 80. dorastałem w niezwyklej atmosferze nieustannych demonstracji, strajków, protestów szkolnych, meczów Lechii Gdańsk, na których skandowano hasła „Precz z komuną”, Mszy za Ojczyznę w kościele św. Brygidy, manifestacji poparcia dla Lecha Wałęsy pod jego blokiem mieszkalnym, Mszy papieskiej na rodzinnej Zaspie w 1987 r. O Annie Walentynowicz usłyszałem po raz pierwszy w 1980 r. Później widywałem ją na uroczystościach religijnych i manifestacjach, po 1989 r. znacznie częściej w tramwajach i na ulicy Grunwaldzkiej w centrum Gdańska–Wrzeszcza. Historia ludzi Sierpnia ’80 i trójmiejskiej „walki z komuną” jest ważną częścią mojej pamięci. Mieszkańcy Trójmiasta są rzeczywiście przesiąknięci atmosferą Sierpnia ’80, tak samo jak starsze pokolenia gdynian, sopocian i gdańszczan są naznaczone doświadczeniem Grudnia ’70, Marca ’68 czy II wojny światowej. Nie może to jednak oznaczać, że o tym wszystkim nie należy pisać do czasu, aż pokolenie pamiętających zastąpi pokolenie obojętnych. Do tego zresztą Wapiński nie namawiał, gdyż często prowadził studia na temat wydarzeń, które sam dobrze pamiętał. Wiedział, że historyk ma narzędzia, które pozwalają mu zobiektywizować wykład dziejów. „Jest jego koniecznym obowiązkiem poznawać źródła, w nich śledzić prawdy, w nich stan ludzkości, ducha miejsca i czasu” — pisał Joachim Lelewel. „Bez znajomości źródeł będzie badacz zniewolony zawierzyć cudzemu oku — przestrzegał — stanie się przetwórcą obcych uwidzeń, nie zaś wyjaśniaczem prawdy: głos jego będzie przystrojony, nie tylko w kształt czasu, w którym sam pisze, ale na tenże sposób przeinaczy czasy, o których pisze, i stanie się niewiernym”¹⁸.

Od kilku lat nosiłem się z zamiarem napisania książki o Annie Walentynowicz. Pierwotnie miał to być jedynie poprzedzony krótkim wprowadzeniem tom źródeł na temat jej inwigilacji przez SB. Z czasem, pod wpływem wyników szerokiej kwerendy archiwalnej związanej z projektowaną książką na temat trójmiejskiego oporu społecznego w ostatnich dwóch dekadach PRL, pomyślałem, że warto pokusić się o jej pełną biografię. Nie było to zadanie łatwe. Postać Walentynowicz stała się symboliczna za życia, jest zbyt wielka i „wkomponowana” w zasygnalizowane wcześniej spory, żeby historyk, który jej rolę dziejową poznał, mógł bez żadnych oporów odpierać pokusę upiększania biografii, pomijania niektórych faktów, wreszcie przyjmowania

¹⁷ R. Wapiński, *Przed i po sierpniu...*, s. 108. Na ten sam problem zwracał uwagę Adam Leszczyński: *Jaką historię „Solidarności” lat 1980–1981 warto napisać? Zarys projektu badawczego*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 2 (4), 2003, s. 69.

¹⁸ *Historycy o historii. Od Adama Naruszewicza do Stanisława Kętrzyńskiego 1775–1918*, zebrał, wstępem i komentarzem opatrzył M.H. Serejski, Warszawa 1963, s. 105–106.

jej opowieści jako własnej narracji historycznej. Dlatego pisanie tej książki wymagało szczególnej dyscypliny, nieulegania emocjom, zachowania naukowego obiektywizmu. Od pierwszych słów tej książki starałem się dochować wierności zasadom naukowego warsztatu, choć nie mniej wypada przecież oceniać, z jakim skutkiem. Nie ukrywam jednak, że rzadka to w doświadczeniu historyka sytuacja, że naukowe zasady i osobiste doświadczenie żywej, legendarnej postaci mogą się ze sobą spotkać, aby zaowocować naukową biografią niepiśaną przecież „na klęczkach”. Mój osobisty stosunek do Walentynowicz będzie na pewno zauważalny w zakończeniu i podsumowaniu książki. W kontekście tragedii z 10 kwietnia 2010 r. i historii tej książki nawet w pracy naukowej trudno ukryć emocje.

Uznałem, że najlepszą metodą zaprezentowania biografii Anny Walentynowicz będzie formuła biografii pretekstowej — erudycyjnej, analitycznej i informacyjnej, kreślącej portret człowieka nie tylko na tle konkretnej epoki, ale również środowiska pracowniczego czy grupy społeczno-politycznej¹⁹. Poszczególne etapy życia Walentynowicz spletają się z losami Polaków w XX wieku, bo, jak słusznie zauważył już ćwierć wieku temu Tomasz Jastrun, jej biografia to „przypowieść o losie człowieka i całego narodu”²⁰.

W oczywisty sposób dotyczy to przede wszystkim życia w Polsce Ludowej, w „powracającym do Macierzy” Gdańsku, z jego stoczną, robotniczym klimatem, traumą i pamięcią Grudnia '70, zorganizowanym ruchem antykomunistycznym, otwartym buntem w Sierpniu '80 i oporem społecznym w dekadzie Jaruzelskiego. Biografia Anny Walentynowicz jest swoistym studium przypadku — traktuje o opresyjności totalitarnego państwa, którego poszczególne organy i instytucje zgodnie współdziałały ze sobą, by poskromić niepokorną operatorkę urządzeń dźwigowych w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Książka opowiada także o jej trudnym dzieciństwie po stracie rodziców i brata, zaraz po tym jak Niemcy i Związek Sowiecki dokonały agresji na Polskę. Jej późniejsze przeżycia — niewolnicza praca ponad siły, przemoc fizyczna i głód — miały swój wpływ na krótkotrwałą wiarę Anny Lubczyk w komunistyczne hasła budowy sprawiedliwego świata i nowej Polski. Dlatego opisuję jej aktywność w Związku Młodzieży Polskiej, udział w Festiwalu Młodych Bojowników o Pokój w Berlinie i działalność w Lidze Kobiet.

Wiele miejsca poświęcam jej życiu osobistemu i pracy w stoczni. Jednakże w swoim podstawowym założeniu książka nie jest wyłącznie próbą zbalansowania niedostatecznej wiedzy na temat Walentynowicz, jej drogi

¹⁹ T. Kulak, *Biografistyka a badanie kultury politycznej*, [w:] *Dzieje kultury politycznej w Polsce od schyłku XIX wieku do roku 1939*, pod red. R. Wapińskiego, Gdańsk 1981, s. 16–17.

²⁰ T. Jastrun, *Życie Anny Walentynowicz*, Warszawa 1985, s. 3.

zyciowej, poglądów i politycznych wyborów, ale jest również rekonstrukcją historii wydarzeń i środowisk, w których aktywnie uczestniczyła. Nie ma biografii Walentynowicz bez Stoczni Gdańskiej, Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża, Sierpnia '80 i „Solidarności”. Nie ma jej również bez środowiska Joanny i Andrzeja Gwiazdów, których poglądy Walentynowicz podzielała i przyjmowała często za własne. Niniejsza książka stała się dla mnie pretekstem do przybliżenia działalności WZZ (1978–1980), przebiegu strajku w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r., pomysłów politycznych Jacka Kuronia, który w pierwszych dniach września 1980 r. przybył do Gdańska i zamieszkał u Walentynowicz, walki o przywództwo w rodzącym się Związku, różnych aspektów historii gdańskiej „Solidarności” (1980–1981), podziałów w trójmiejskim podziemiu (1982–1989) i środowisk sprzeciwiających się polskiej wersji pierestrojki (1989–1990). Na dobrą sprawę każdy z tych wątków wymaga odrębnego studium, ale wciąż nie ma zbyt wielu chętnych, by się tym zająć. Postanowiłem choćby w niewielkiej części tę lukę wypełnić, wykorzystując zgromadzone źródła i dotychczasową literaturę przedmiotu²¹. Prezentację wyników swoich badań uzupełniłem dziewięcioma tabelami i wykresami, które ukazują m.in. skalę represji po Grudniu '70, ewolucję strukturalno-personalną regionalnych i krajowych władz „Solidarności” (1980–1989) oraz działania operacyjne tajnych służb PRL wobec Związku.

Konstrukcja pracy jest naturalna i wynika z chronologicznej prezentacji kolejnych etapów życia bohaterki. Jednak w ramach poszczególnych rozdziałów przyjąłem układ chronologiczno-rzeczowy. Swojej opowieści nie kończę jednak na ostatnich chwilach PRL. Zdecydowałem się opisać losy Walentynowicz w wolnej Polsce (1990–2010), choć w nieco skrótovej formie, uznając, że najważniejsza była jej aktywność w okresie PRL. Uzupełnieniem biografii Walentynowicz jest zamieszczony w drugiej części książki aneks źródłowy, który ukazuje kilkanaście lat jej inwigilacji i prześladowania przez Służbę Bezpieczeństwa.

Fragmentem tej samej opowieści o Annie Walentynowicz jest jej konflikt z Lechem Wałęsą. Do pewnego stopnia są to przecież biografie równoległe, niezwykle silnie ze sobą powiązane. Zwłaszcza działalności Walentynowicz w „Solidarności” nie sposób opisać bez przybliżenia relacji Walentynowicz z Wałęsą. Próby jej usunięcia z Prezydium MKZ, zakaz publicznych wypowiedzi, a także późniejsze pozbawienie mandatu na zjazd regionalny i krajowy NSZZ „Solidarność” są wypadkową jej konfliktu z Wałęsą. Ma on zresztą szerszy kontekst i nie jest wyłącznie konfliktem personalnym czy ambicjonal-

²¹ Szczegółową bibliografię zamieszczono na końcu książki.

nym. Wpisuje się w walkę o wpływy w „Solidarności”, spory ideowe i ocenę związkowego przywództwa Wałęsy przez „gwiazdzbior” (Joannę i Andrzeja Gwiazdów oraz ich zwolenników), Jacka Kuronia, Jana Rulewskiego, Andrzeja Słowika i wielu innych. Tło tych konfliktów obecne jest na kartach niniejszej książki, przez co jej pretekstowość znacznie wykracza poza sprawy regionalne, splatając się w ten sposób z dziejami ogólnokrajowymi.

To właśnie dla podkreślenia owej pretekstowości biografii Anny Walentynowicz zdecydowałem się na podtytuł książki — *Życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki (1929–2010)*.

* * *

Pierwszą i jak dotąd jedyną próbę naszkicowania sylwetki Anny Walentynowicz podjął Tomasz Jastrun. W wydanej jeszcze w podziemiu książce zatytułowanej *Życie Anny Walentynowicz*²² autor zrekonstruował kolejne etapy jej życia. Opierając się na relacji tytułowej bohaterki, Jastrun nie unikał spraw tak wówczas drażliwych, jak konflikt z Lechem Wałęsą czy prowokacje bezpieki związane z agenturalną przeszłością lidera „Solidarności”²³.

Anna Walentynowicz doczekała się zaledwie kilku większych szkiców biograficznych i biogramów. Bodaj najważniejsze z nich wyszły spod pióra Jerzego Surdykowskiego²⁴, Tomasza Jastruna²⁵, Piotra Adamowicza²⁶ i Jarosława Szarka²⁷. Wśród wielu tekstów poświęconych Walentynowicz dominują jednak formy dziennikarskie (reportażowe), a w wypadku książek naukowych i źródłowych zwięzłe notki biograficzne. Wiele w nich błędów, przeinaczeń, niedomówień, a nawet emocjonalnych i dyskredytujących opinii, żeby odwołać się tylko do biogramu Walentynowicz zamieszczonego w edycji pism zebranych Kuronia, w którym określono ją mianem zwolenniczki „skrajnej prawicy”²⁸.

²² T. Jastrun, *Życie Anny Walentynowicz*, Warszawa 1985.

²³ T. Jastrun zainteresował się biografią A. Walentynowicz już w latach 1980–1981. Przygotował kilka artykułów jej poświęconych, które częściowo złożyły się później na książkę. Jeden z maszynopisów wpadł w ręce SB. Zob. AIPN BU, 0248/75, t. 1, T. Jastrun, *Pani Ania*, mps, materiał zakwestionowany przez SB w 1981 r., k. 151–172.

²⁴ J. Surdykowski, *Kobieta z marmuru*, [w:] *idem, Notatki gdańskie...*, s. 77–82.

²⁵ *Anna Walentynowicz: życiorys*, oprac. T. Jastrun, „Tygodnik Solidarność”, nr 9, 1981, s. 9.

²⁶ P. Adamowicz, *Anna Walentynowicz*, [w:] *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*, t. 3, pod red. J. Skórzyńskiego, Warszawa 2006, s. 289–291. Przedruk: *Słownik dysydentów. Człowiek postacie ruchów opozycyjnych w krajach komunistycznych w latach 1956–1989*, t. 1, Warszawa 2007, s. 710–713.

²⁷ J. Szarek, *Sztandar polskiego Sierpnia (Anna Walentynowicz)*, [w:] M. Korkuć, F. Musiał, J. Szarek, *Po dwóch stronach barykady PRL. Towarzysze, zdrajcy, bohaterowie, niezłomni*, Kraków 2007, s. 296–306.

²⁸ Kuroń. *Opozycja. Pisma polityczne 1969–1989*, Warszawa 2010, s. 217.

W literaturze popularnej i naukowej działalność Anny Walentynowicz nie znalazła większego zainteresowania, chociaż należy przyznać, że liczni autorzy wspominają o niej przy okazji opisu przedsierniowego ruchu antykomunistycznego, strajków w 1980 r., „Solidarności” i podziemia lat 80.²⁹ Również wśród licznych publikacji źródłowych brakuje dokumentów odnoszących się bezpośrednio do działalności Walentynowicz. Mam tu na myśli przede wszystkim wybory źródeł proveniencji partyjno-policyjnej, w których jedynie się o niej wzmiankuje³⁰. Dwa ważne artykuły źródłowe dotyczące w całości działań SB wobec Walentynowicz opublikował piszący te słowa³¹. Niezwykle cenny dla odtworzenia aktywności Walentynowicz podczas sierpiennego strajku jest natomiast opublikowany przez Andrzeja Drzycimskiego i Tadeusza Skutnika zapis stenograficzny negocjacji MKS z komisją rządową³².

Na szczęście biograf Anny Walentynowicz dysponuje jej wspomnieniami i licznymi relacjami pamiętnikarskimi. Mam tu na myśli przede wszystkim opracowane przez Annę Baszanowską dwa wydania wspomnień zatytułowanych *Cień przyszłości*³³. Stały się one później podstawą wydania skróconej wersji tej książki³⁴. Z wielu wywiadów prasowych i radiowo-telewizyjnych oraz relacji pamiętnikarskich Walentynowicz za najbardziej wartościowe uznałem te, których udzielała ona w latach 1980–1981 (opisywała w nich działalność w WZZ, strajk i aktywność w „Solidarności”) oraz w latach 1982–1989 (wspo-

²⁹ Zob. m.in. W. Giełżyński, L. Stefański, *Gdańsk. Sierpień 80*, posłowie W. Markiewicz, Warszawa 1981; G. Nawrocki, *Polak z Polakiem*, Warszawa 1990; M. Grocki, *Konfidenci są wśród nas...*, Warszawa, b.d.; A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL...*; J. Holzer, *Solidarność 1980–1981...*; S. Cenckiewicz, *Stocznia Gdańska im. Lenina w sierpniu 1980 r. w optyce i działaniach Służby Bezpieczeństwa*, [w:] *Dla władzy. Obok władzy. Przeciw władzy. Postawy robotników wielkich ośrodków przemysłowych w PRL*, red. J. Neja, Warszawa 2005, s. 136–145; J.R. Sieleżin, *Plaszczyzna konfrontacji politycznej między „Solidarnością” a władzą w latach 1980–1981*, Wrocław 2005; P. Zyzak, *Lech Wałęsa. Idea i historia. Biografia polityczna legendarnego przywódcy „Solidarności” do 1988 roku*, Kraków 2009.

³⁰ Zob. m.in. *Opozycja demokratyczna w Polsce w świetle akt KC PZPR (1976–1980). Wybór dokumentów*, wybór, wstęp i oprac. Ł. Kamiński i P. Piotrowski, przedmową opatrzył W. Wrzesiński, Wrocław 2002; *Narady i telekonferencje kierownictwa PZPR w latach 1980–1981*, oprac., wybór i przygotowanie do druku M. Jabłonowski, W. Janowski i W. Władyka, Warszawa 2004; G. Majchrzak, *Kontakt operacyjny „Delegat” vel „Libella”*, Warszawa 2009.

³¹ S. Cenckiewicz, P. Gontarczyk, „Pani nigdy nie będzie w encyklopedii”. Stenogram z rozmowy przeprowadzonej z Anną Walentynowicz w Zakładzie Karnym w Lublińcu 19 stycznia 1984 r. przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, „Arcana”, nr 83, 2008, s. 34–55 [przedruk: S. Cenckiewicz, *Śladami bezpieki i partii. Studia. Źródła. Publicystyka*, Łomianki 2009, s. 563–587]; S. Cenckiewicz, „Ograniczyć jej możliwości poruszania się”. O niedoszłym planie podtrucia Anny Walentynowicz przez funkcjonariuszy MSW, „Debata”, nr 2 (29), 2010, s. 18–21.

³² A. Drzycimski, T. Skutnik, *Gdańsk. Sierpień '80. Rozmowy*, Gdańsk 1990.

³³ A. Walentynowicz, A. Baszanowska, *Cień przyszłości*, Gdańsk 1993; *idem, Cień przyszłości*, Kraków 2005.

³⁴ A. Walentynowicz, *Moja Solidarność*, Wrocław 2007.

mnienia z internowania, represje, działalność podziemna)³⁵. Są one w mniejszym stopniu nacechowane jej wiedzą, doświadczeniami i poglądami ukształtowanymi już w wolnej Polsce. Specyfika źródeł relacyjnych jako podstawy wiedzy historycznej nakazuje rzecz jasna zachowanie wobec nich szczególnej ostrożności³⁶. Dlatego gdziekolwiek było to możliwe, starałem się je weryfikować, wykorzystując do tego inne relacje (w tym także wywołane³⁷), ale przede wszystkim źródła dokumentacyjne. Zasada ta dotyczy zresztą również pozostałych źródeł wspomnieniowo-relacyjnych, które licznie wykorzystałem w książce. Myślę tu np. o pamiętnikach i artykułach wspomnieniowych Bogdana Borusewicz, Joanny i Andrzeja Gwiazdów, Andrzeja Kołodzieja, Ewy Kubasiewicz, Jacka Kuronia, Waldemara Kuczyńskiego, Jana Lityńskiego, Karola Modzelewskiego, Jana Olszewskiego, Tadeusza Szczudłowskiego, Lecha Wałęsy, Krzysztofa Wyszковского, Lecha Zborowskiego³⁸. Ważnym źródłem wiedzy o tym, jak na przestrzeni lat postrzegano Annę Walentynowicz, jest niewydana drukiem książka Pawła Rabieja *Kto się boi Anny Walentynowicz?* z 1992 r.³⁹ Podstawą pracy Rabieja była opowieść Walentynowicz uzupełniona o relacje Anny Boguckiej-Skowrońskiej, Jerzego Borowczaka, Bogdana Borusewicz, Wiesława Chrzanowskiego, ks. Franciszka Cybuli, ks. Henryka Jankowskiego, Lecha Kaczyńskiego, Jacka Kuronia, Alojzego Szablewskiego, Kazimierza Świtonia, Lecha Wałęsy, Krzysztofa Wyszковского i Henryka Wujca. Zaletą książki Rabieja jest przede wszystkim odwołanie się do pamięci osób, które dystansowały się od poglądów i działalności Walentynowicz.

Podstawą źródłową mojej książki są jednak archiwalia. Za najważniejsze

³⁵ Wśród nich szczególnie cenne wydają się m.in. *Krzyknęłam, że to nieprawda*, z Anną Walentynowicz rozmawia Teresa Celestyńska, „Robotnik”, nr 49, 15 V 1980; *Relacja Anny Walentynowicz*, zebrał W.J. Dąbrowski, [w:] „Punkt 12. Almanach gdańskich środowisk twórczych”, Gdańsk 1980; NAC, sygn. 33–T–4992, Rozmowa z A. Walentynowicz na temat jej działalności w WZZ, data emisji w radiu 9 IX 1980 r.; *ibidem*, sygn. 33–T–4911, *Dialogi i zbliżenia*, audycja M. Bajer i J. Jankowskiej, data emisji w radiu 25 IX 1980 r.; *Ludzie może nie są źli... Z Anną Walentynowicz rozmawia Hanna Krall*, „Tygodnik Powszechny”, nr 2, 11 I 1981; *Opowiada Anna Walentynowicz*, [w:] *Gdańsk. Sierpień 1980. Rozmowy Komisji Rządowej w Stoczni Gdańskiej (23–31 sierpnia 1980 r.)*, Warszawa 1981; T. Jastrun, op. cit.; *Robotnicy '80*, film dokumentalny, Wytwórnia Filmów Dokumentalnych, Warszawa 1980; *Anna Proletariuszka*, film dokumentalny M. Ciecierskiego i S. Grünberga, Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa Telewizyjna i Teatralna w Łodzi, 1981.

³⁶ W interesujący sposób pisał o tym problemie Adam Leszczyński: *Anatomia protestu. Strajki robotnicze w Olsztynie, Sosnowcu i Żyrardowie, sierpień–listopad 1981*, Warszawa 2006, s. 11–39. Bardzo ciekawą analizę stronniczości źródeł relacyjnych i pamiętnikarskich przedstawili Carol Tavris i Elliot Aronson w książce *Błądzą wszyscy (ale nie ja)*, Sopot — Warszawa 2008, s. 71–95.

³⁷ Wykaz relacji znajduje się w bibliografii.

³⁸ Zob. w bibliografii dział: „Dzienniki, pamiętniki, wspomnienia i wywiady”.

³⁹ P. Rabiej, *Kto się boi Anny Walentynowicz?*, mps, w zbiorach rodziny A. Walentynowicz. Na temat perypetii związanych z pracą P. Rabieja nad tą książką zob. rozdział: „Walka o niepodległość trwa”. *Czas przeszły niedokonany (1991–2009)*.

uważam spuściznę prywatną Anny Walentynowicz, archiwalia zgromadzone w Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w Gdańsku (m.in. kolekcje dotyczące działalności MKS, MKZ/Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, władz krajowych NSZZ „Solidarność”, konfliktu Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Stoczni Gdańskiej z Walentynowicz, zbiory audiowizualne), Archiwum Państwowym w Gdańsku (m.in. zespół akt KW PZPR i NSZZ „Solidarność” w Gdańsku), archiwum zakładowym Stoczni Gdańskiej SA (m.in. akta osobowe Walentynowicz), Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie (np. akta z rozpracowania Walentynowicz w ramach spraw o kryptonimie „Suwnicowa” i „Emerytka”, KSS KOR, władz krajowych NSZZ „Solidarność”, Jacka Kuronia), Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Gdańsku (np. różne materiały śledcze, prokuratorskie i operacyjne dotyczące Walentynowicz, rozpracowania uczestników Grudnia ’70, „ochrony operacyjnej” Stoczni Gdańskiej im. Lenina, WZZ Wybrzeża, strajków w sierpniu 1980 r., NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, akta osobowe funkcjonariuszy) oraz Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Katowicach (sprawa śledcza Walentynowicz). Ponadto korzystałem z zasobów Archiwum Akt Nowych w Warszawie (akta KC PZPR), Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (akta Ambasady PRL w Waszyngtonie), Archiwum Ośrodka KARTA w Warszawie (różne materiały dotyczące Walentynowicz, „Solidarność” — narodziny ruchu, kolekcja akt Jacka Kuronia⁴⁰), Archiwum Państwowego w Gdańsku Oddział w Gdyni (np. akta Zarządu Wojewódzkiego ZMP, Komitet Zakładowy PZPR Stoczni Gdańskiej im. Lenina), Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Białymstoku, Krakowie, Łodzi, Poznaniu i Wrocławiu (różne materiały operacyjne SB) oraz Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie (audycje radiowe poświęcone Walentynowicz). Istotne dla wyjaśnienia jednej z kontrowersji okazały się dokumenty przesłane przez Muzeum Narodowe we Wrocławiu (Panorama Racławicka). Dzięki uprzejmości i pomocy Bogdana Musiała mogłem również skorzystać z raportu konsula sowieckiego w Gdańsku na temat strajku sierpniowego, który przechowywany jest w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historii Najnowszej w Moskwie (Rossijskij Gosudarstwiennyj Archiw Nowiejszej Istorii).

Odmówiono mi natomiast możliwości skorzystania z dokumentacji parafialnej w kościele pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Gdańsku–Wrzeszczu⁴¹.

⁴⁰ Ze względu na zastrzeżenie rodziny J. Kuronia nie mogłem skorzystać z jego tzw. dzienników pokładowych.

⁴¹ List elektroniczny kancelarii parafialnej do S. Cenckiewicza, Gdańsk, 6 II 2010.

W pracy nad książką korzystałem również ze zbiorów audiowizualnych (filmów, audycji radiowych i nagrań amatorskich) i zasobów internetowych. Obficie korzystałem także z prasy — oficjalnej (m.in. „Czas”, „Dziennik Bałtycki”, „Głos Stocznio-wca”), ale przede wszystkim z drugoobiegowej (m.in. „Robotnik”, „Robotnik Wybrzeża”, „Biuletyn Informacyjny”, „Strajkowy Biuletyn Informacyjny Solidarność”, „Głos”, „Krytyka”, „Tygodnik Mazowsze”, „Poza Układem”, „Solidarność Walcząca”) i związkowej (np. „Biuletyn Informacyjny Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych Stoczni Gdańskiej im. Lenina”, „Serwis Informacyjny MKZ NSZZ Solidarność Gdańsk”, „Solidarność. Pismo MKZ NSZZ Solidarność z siedzibą w Gdańsku”, „Magazyn Informacyjny »Solidarność« Politechniki Gdańskiej”, „Rozwaga i Solidarność”).

* * *

Moja książka nie powstałaby, gdyby nie pomoc wielu osób. Szczególne podziękowania należą się **Annie Walentynowicz**, która nie tylko udostępniła mi swoje prywatne zbiory, ale również poświęciła mi wiele czasu, wykazując się przy tym niezwykłą wręcz cierpliwością. Z niezwykłym bólem odnotowuję fakt, że nie doczekała ona tej książki. Za dyskusję nad poszczególnymi fragmentami książki, uwagi i dobre słowo bardzo dziękuję również Annie Baszanowskiej.

Za wszelką okazaną pomoc, dotarcie do źródeł i wskazówki archiwalne serdeczne podziękowania składam: Witoldowi Bagieńskiemu, Adamowi Chmieleckiemu, Mirosławowi Golonowi, Piotrowi Gontarczykowi, Arkadiuszowi Kazańskiemu, Marzenie Kruk, **Januszowi Kurtyce**, Ewie Kusz, Rafałowi Leśkiewiczowi, Zbigniewowi Nawrockiemu, Karolinie Pokwickiej, Justynie Skowronek, Mateuszowi Smolanie, Marcinowi Węglińskiemu, Barbarze i Piotrowi Wierzbickim, Grzegorzowi Wołkowi i Radosławowi Żydonikowi.

Swoje zbiory udostępniło mi także wiele osób. Przede wszystkim bez przeszkód mogłem korzystać ze spuścizny zgromadzonej przez Annę Walentynowicz. W różnych okresach mojej pracy nad książką, publikacjami, prasą oficjalną i podziemną, drukami ulotnymi, dokumentami, zbiorami audiowizualnymi i fotograficznymi podzielili się ze mną: Anna Baszanowska, Zygmunt Błazek, Bogdan Borusewicz, Krzysztof Brożek, **Andrzej Butkiewicz**, Marek Ciecierski, Danuta i Andrzej Ciskowie, Magdalena i Marek Czachorowie, Stanisław Fudakowski, Janina Jankowska, Marek Jastrzębski, Łukasz Kamiński, Jan Karandziej, Karol Krementowski, Zenon Kwoka, Antoni Macierewicz, Bogdan Musiał, **Janina Natusiewicz-Mirer**, Radosław Pe-

terman, Piotr Pizło, Andrzej Runowski, Lech Sobieszek, Małgorzata Sokółowska, Cecylia Szczepańska, Józef Śreniowski, Janusz i Piotr Walentynowicz, Krzysztof Wyszowski, Ewa Zając, Jerzy Zalewski, Lech Zborowski i Zdzisław Złotkowski. Bez pomocy tych osób moja książka byłaby znacznie uboższa. Wszystkim bardzo dziękuję.

Pierwotnie moją książkę miał opublikować Instytut Pamięci Narodowej w serii wydawniczej „Dokumenty”. We wstępnych pracach nad tomem źródła poświęconych Annie Walentynowicz brali udział: Anna Świtalska-Jopek (redakcja), Marcin Węgliński (opracowanie) i Przemysław Wójtowicz (edycja). Ich praca została wykorzystana w aktualnej wersji aneksu dokumentacyjnego. Za ten wkład moim byłym współpracownikom z Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku serdecznie dziękuję.

Za wszystkie uwagi jestem również wdzięczny recenzentowi książki — prof. Tadeuszowi Kisielewskiemu z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Książki w takim kształcie nie byłoby, gdyby nie wysiłek Wydawców, dlatego składaam słowa wdzięczności i podziękowania Tadeuszowi Zyskowi i Janowi Grzegorzcykowi.

* * *

Aneks źródłowy składa się z 89 dokumentów. Są to w większości typowe dokumenty operacyjne SB z rozpracowania Anny Walentynowicz w latach 1978–1988 (m.in. stenogramy z podsłuchów, doniesienia agentów i notatki służbowe). Wśród publikowanych materiałów znalazły się również fragmenty zapisów stenograficznych z publicznych wystąpień Anny Walentynowicz oraz stenogramy z posiedzeń regionalnych i krajowych struktur NSZZ „Solidarność” odnoszące się do jej osoby. W kilku dokumentach znalazły się informacje mające charakter intymny — dotyczą one stanu zdrowia Walentynowicz, przebytych przez nią chorób i operacji. Publikuję je po konsultacji z panią Anną, która zawsze podkreślała w rozmowach ze mną, że osoby publiczne nie powinny niczego ukrywać ze swojej przeszłości, a zwłaszcza dokumentacji zebranej na ich temat przez tajne służby PRL. Poza wszystkim dokumenty te ukazują również przestępczy i represyjny charakter komunistycznej bezpieki.

Na potrzeby niniejszej publikacji w prezentowanych dokumentach ujednolicono formę zapisów (np. TW zamiast „t.w.” i „t. w.”) oraz dokonano niezbędnych poprawek stylistyczno-interpunkcyjnych i ortograficznych.

Uzupełnieniem zaprezentowanych w książce dokumentów jest również dołączona płyta CD z archiwalnym nagraniem spotkania Anny Walentynowicz z działaczami wrocławskiej „Solidarności” w dniu 14 maja 1981 r.

Przedstawiając czytelnikowi ogólny obraz wysiłków Walentynowicz na rzecz niepodległości Polski, zarówno autor, jak i Wydawca pragnęli przybliżyć żywą postać bohaterki. Okazją do tego stało się odnalezienie w Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” wspomnianego nagrania. Utrwalenie głosu Anny Walentynowicz, ukazanie jej emocji oraz charakterystycznego dla tamtego czasu sposobu widzenia spraw związanych z WZZ i „Solidarnością” legły u podstaw decyzji o dołączeniu do książki płyty z nagraniem spotkania z 1981 r. Czynimy tak bez względu na fakt, że wiele z wypowiedzianych wówczas przez Annę Walentynowicz opinii (m.in. na temat Jacka Kuronia i genezy WZZ) w późniejszym czasie zostało przez nią samą zrewidowanych, a przez historyków wyjaśnionych (również na kartach niniejszej książki).